

The analysis of main approaches of the problem of psychological factors of professional axiogenesis was done. The multivariate regression analysis of the dependence between professional axiogenesis of student – pedagogue and empiric psychological factors has been performed. The forecasting accuracy of obtained regression model was estimated.

Key words: professional axiogenesis, psychological factors, optimization, actual sense state, sense-vital orientations, axiological requirements of profession, professional positions of teacher, regressive equalization.

Отримано 21.04.2009

УДК 159.9.01"18-19": (477.44)

О.А. Чеканська

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПСИХІКИ ДУШЕВНОХВОРИХ НА ПОДІЛЛІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлюються проблеми дослідження психіки душевнохворих на Поділлі, здійснюється історичний аналіз розвитку становлення психологічної допомоги у XIX – на початку XX століття.

Ключові слова: психіка, душевнохворі, історія психології, Поділля.

В статье рассматриваются проблемы исследования психики душевнобольных на Подолье, осуществляется исторический анализ развития становления психологической помощи в XIX – начале XX века.

Ключевые слова: психика, душевнобольные, история психологии, Подолье.

Як самостійна наука психологія склалася у XIX столітті і довгий час вона рахувалася філософською та богословською дисципліною. Вивчення багатоманітних зв'язків сучасної

психологічної практики з історичними процесами та їх взаємозв'язків, базується на потребі проведення аналізу того, як це явище виникло в історії, які головні етапи у своєму розвитку ці явища проходили, і з точки зору цього розвитку дивитись, чим дана річ стала [5, с.3].

Е.А. Будилова стверджує, що на кінець ХІХ – початок ХХ століття відокремились три напрямки в психологічній проблематиці, які відносяться до практичного її освоєння. Перший з них – (починаючи від І. Сеченова) медико-біологічний (психоневрологічний, фізіологічний), пов'язаний з іменами І. Павлова, В. Бехтерева, О. Введенського, О. Ухтомського, психіатрів С. Корсакова і П. Ганушкіна, мав яскраво виражене природничо-наукове спрямування в своїх ідеях, уявленнях і методах, орієнтуючись на ідеали класичної науки свого часу: об'єктивність істини, вірогідність емпіричних даних, причинно-наслідковий детермінізм [4; 12].

Другий напрямок – філософська психологія, що викладалась в духовних академіях і предмет її визначався як "своєрідне єднання душі з безкінечністю". Особлива увага зверталась не лише стосункам з Богом, але і з ближніми, визначались норми взаємостосунків між людьми, їх поведінки, ставлення до речей, до своєї і чужої власності [18].

Виникнення третього напрямку пов'язують із становленням радянської культурно-історичної психології. Серед вчених, що стояли біля її колиски, перш за все слід назвати Л. Виготського – і як символ марксистської психології, і як вченого, чиї праці за своєю різносторонністю не могли не знайти відображення у спробах розробок різних психологічних концепцій [4; 18]. Тому є всі підстави розглядати вітчизняну психологічну науку як одну з помітних напрямків світової наукової думки.

Проблеми психології у царині теорії в Україні досліджуються більш активно, ніж її історія. Проте обидві форми існування психології як науки внутрішньо пов'язані та взаємообумовлені. Усунення численних прогалин в історії української психології, які стоять на заваді відтворення її адекватного та цілісного образу, є одним із найважливіших завдань, що стоять перед науковцями сьогодні [8, с.25-29].

Розглядаючи психологію на теренах Подільського краю в зазначений період, необхідно зауважити, що стан психологічної думки мав досить складний і суперечливий етап свого розвитку, який базувався на тогочасних знаннях психіатрії, медицини, педагогіки та художній творчості [2; 17].

Зазначимо, що Подільська губернія – одна з найбільш заселених по своїй кількості губерній. У 1862 році кількість населення складала 1 707 744 чоловік. За свідченнями статистичного відділу Губернської управи на 1 січня 1912 року населення вже складало 3 755 457 чол. [1, с.140-142]. При такій значній кількості населення, загальний стан психологічної допомоги у Подільській губернії перебував на доволі низькому рівні. Населення в значній мірі виживало завдяки багатовіковим традиціям народної медицини самолікування, самовиживання. Багато захворювань виліковували примовлянням, молитвами. Так лікували не тільки психоневрологічні розлади здоров'я (переляк, нервові стреси, пригнічення та ін.), але й фізичні недуги (зубний, головний біль) [19, с. 5-12].

Необхідно відзначити, що до 20-х років ХХ століття Подільська медицина пройшла складний шлях піднесення і занепаду, в боротьбі з епідеміями, воєнними трагедіями. При цьому охорона здоров'я не мала національного характеру, оскільки Україна знаходилась в колоніальних умовах підвладності чужоземним країнам, що трагічно позначилося на психічному здоров'ї української нації та розвитку науки загалом [15; 19, с. 64].

Тяжкі тривалі війни, тисячі жертв і нещастя, що це супроводжувало подільський народ, тримали суспільний настрій і його психічний організм в постійному змороженому очікуванні, в постійно хворобливому потрясінні і слугували джерелом загальної нервовості, що сприяло виникненню нервових та душевних захворювань [1; 15].

Звільнення численого населення від їх розумової летаргії і пасивного положення, покликання їх до живої, активної діяльності і більш самостійного життя, в силу багатьох реформ минулого панства, відпрацювало більше попиту до розумової праці, більше вимог розумового цензу, більшої конкуренції, що викликало активнішу розумову діяльність й більше реакцій на зовнішні події, хвилювання та вільні роботи психічного механізму і його ушкоджень. Так як всі ці реформи наступали швидко, раптово, без попередньої підготовки розуму до сприйняття позитивних нових починань та збудження розуму і відчуттів, ним викликане, повинно було призвести до реакцій, які не відповідали зі звиклою діяльністю мозку і у деяких випадках порушували правильність її регуляції [6; 13].

Вище згадані неблагополучні обставини, які вражають більш слабких, сприяли виникненню кволої у фізичному, моральному і психологічному відношенні частини покоління, яке наділене

хворобливою нервовою роздратованістю, легко збуджувані навіть від незначних зовнішніх вражень і швидко стомлюванні, тому проявлялась нездатність до тривалої праці, дисципліни та витримки і з причин слабого розвитку логічних операцій піддавалися різноманітним напрямкам, що розтікали і негативно впливали на населення, особливо молоде покоління [17; 19]. Дослідник освіти на Поділлі у кінці XIX – на початку XX століття Вороліс М.Г., зазначає, що безмежні вимоги шкіл і навчального цензу непомірне обтяження мозку враженнями, які по суті, напружували тільки пам'ять, що можливо лише за рахунок розвитку міркування (кмітливості) чи за рахунок логічних операцій взагалі, відображалось неблагополучним способом на нервовій системі подільських людей. Мала кількість культурних центрів негативно позначилась на інтелігенції. Часто людина, яка отримувала вищу освіту і звикала постійно обертатися у колі людей, які володіли кращими моральними потребами, внаслідок необхідності піти в оточення цілком протилежне його степені розумового розвитку, де вони не знаходили співчуття до своїх вищих прагнень – наступало розчарування, що також, призводило до наслідків душевних розладів і нервових хвороб [3; 13].

Отже, початок XIX століття характеризується зовсім не значним розвитком психологічних знань на Поділлі. Про захворювання судили з окремих симптомів. Лише у другій половині XIX століття, яке ознаменувалось стрімким розвитком наук, на Поділлі було піднято питання про упорядкування нагляду за душевнохворими [15].

Так, у 1819 році, при Кам'янець-Подільській міській лікарні, відомством Наказу суспільного піклування було влаштовано відділення для душевнохворих. Кам'янець-Подільська міська лікарня з налагодження лікувальної справи займала одне з ведучих місць серед губернських лікарень південного заходу Російської імперії. Відділення для душевнохворих було розраховане на декілька палат, які вміщували 40 ліжок. Спеціального обладнання відділення не мало. Завідував цими палатами доктор Адольф Ротте. Саме він відіграв першочергову роль у розвитку більш правильної та ефективної допомоги душевнохворим Поділля. Він запровадив нові методи лікування, яких на той час дотримувались на Заході: відмінив зв'язування, обливання холодною водою, привчив персонал до гуманнішого ставлення з душевнохворими. Зміна ставлення до хворого було поштовхом для пошуку психолого-медичної допомоги населенню [9, с. 7-8].

Однією з головних тенденцій в історії розвитку лікування та

надання допомоги душевнохворим Поділля з необхідності, зводилось до утримання їх та нагляданню за ними. За даними статистичних матеріалів звітної документації лікарні, на 1865 рік у відділенні перебувало 92 душевнохворих. В 1888 році утримувалось 124 людини (в троє більше норми) – 84 чоловіки та 40 жінок. З них: 37 – одужало, 17 – померло, 70 – залишилося на 1 січня 1889 р. (13,7 % - відсоток смертності) [15].

У звітних документах огляду Подільської губернії за 1898 рік, спостерігалось найбільше захворювань нервової системи 60 316 (число хворих), 436 (з них померло), 0,7 % (відсоток смертності). Найменше число хворих подали з психічними розладами 428 (к-ть хворих), 17 (з них померло), 4.0 % (відсоток смертності). Через нестачу місць др. А. Ротте зняв невеликий будинок на Польських фільварках і лікував та надавав допомогу душевнохворим там. Але цього не вистачало [7; 15].

У 1889 році в Міністерстві внутрішніх справ підняли питання про упорядкування нагляду за душевнохворими Південно-Західного краю. За взаємною угодою Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора графа А.П. Ігнат'єва з директором Медичного департаменту Л.Ф. Рогозіним, найбільш доцільним було визнано влаштувати для всього Південно-Західного краю одну окружну лікарню для божевільних на 600 ліжок в місті Вінниці за планом Казанської окружної лікарні (з урахуванням недоліків) [7; 14].

Отже, у 1893 році відбулася урочиста закладка Вінницької лікарні. Влаштування спеціально призначеної будівлі, Вінницької психіатричної лікарні, відзначається головною передумовою у становленні та розвитку психологічної допомоги на Поділлі в ХІХ столітті. Лікарня для психічнохворих, обслуговувала три губернії – Київську, Волинську та Подільську. Приміщення лікарні відповідало санітарно-гігієнічним вимогам, що створило сприятливі умови для наукової діяльності лікарського персоналу та усучаснило нагляд за душевнохворими [16].

Необхідно зазначити, що весь документальний життєпис лікарні до 1944 р. згорів під час пожежі в період Гітлерівської окупації. Історія, етапи та напрямки розвитку наукової та практичної діяльності лікарні про ті часи ґрунтується на небагатьох історичних довідках, науковій діяльності медичного персоналу та декількох звітах директорів лікарні [9, с. 19-22].

Перший директор лікарні В.П. Кузнецов, у власному звіті зазначав, що при лікуванні душевнохворих дотримувались найбільш передових на той час поглядів на їх лікування. При

влаштуванні внутрішнього затишку у відділеннях, акцентували увагу на такі основні умови, як: простота, міцність і можлива відповідність характерові хворих – умов, схожих до таких, в яких вони жили до надходження в лікарню. Лікування душевнохворих проводилося двоюко: фізично і психічно. Психічне лікування виконувалося всім режимом лікарні. Всі дії і слова медичного персоналу серед душевнохворих спрямувались на те, щоб справити сприятливий вплив на психічний стан хворих. Велике і незамінне значення у лікуванні приділяли впровадженню праці. Намагалися правильно організувати роботу душевнохворих для підвищення їх загального настрою та з користю для психічного й фізичного здоров'я [6; 11].

В.П. Кузнецов був учнем С.П. Мержеєвського, завжди дотримувався прогресивних наукових поглядів, займався вивченням проблем центральної нервової системи фізично та психічно хворої людини, хворобою алкоголізму, досліджував психічну діяльність душевнохворих, про що свідчать його наукові роботи: "Про зміни у центральній нервовій системі в залежності від штучно викликаної гіперемії" (1888), "Вплив гіперемії на центральну нервову систему" (1891), "Про алкогольний автоматизм" (1897). На думку автора, сукупність психічних явищ, починаючи з відчуттів і до вищих мисленевих процесів та вольових актів включно, позначається психікою. Він вказував на три причини, які відіграють вагомий вплив на психіку людини, а саме – це спадковість, зовнішні умови та алкоголізм. У своїх працях автор підкреслював, що людина являється частиною природи, а її свідомість – продукт історичного розвитку. Саме директор Вінницької психіатричної лікарні В.П. Кузнецов, перший проявив ініціативу та залучив земських лікарів до надання психологічної допомоги населенню Поділля і в 1899 році на базі лікарні, він провів першу конференцію для земських лікарів [2; 9, с. 13].

Вивчаючи біографічний матеріал та наукову діяльність М.В. Країнського у подільській психіатричній лікарні, відзначимо, що він закликав до гуманного ставлення і співчуття до душевнохворих, підкреслював важливість вивчення історії хвороб, наполягав на відокремленні одного душевнохворого від інших чи розмежовувати їх за видом відхилення, а для подолання переповнень у лікарні, вважав за необхідне підвищити відсоток одужуючих шляхом правильної допомоги й лікування [2; 10].

Наукові праці М.В. Країнського присвячені діагностиці та лікуванню психічнохворих, питанням психології, а також енергетичним проблемам організму з врахуванням поглядів фізико-

хімічних теорій. Він першим описав явище масової психічної інфекції в монографії "Порча, кликуши и бесноватые как явление русской народной жизни". Широко відомими стали дослідження М.В. Країнського про патогенез епілептичних випадків (1896 р.). Йому першому належить обґрунтування токсичної теорії епілепсії. Праці "Основы естествознания в связи с теорией нервно-психического процесса", "Исследование психофизических реакций", "Учение о памяти" (1903), "Учение о памяти с точки зрения психической энергии", (1903), "Энергетическая психология" (1905), "Исследование времени психофизической реакции на тактильные и болевые раздражения у здоровых и нервно- и душевнобольных людей" (1893), "Психология падших людей" (1907), "Энергетическая теория сновидений" (1912), "Математические основы естествознания" (1927), "Логические ошибки и заблуждения в научном творчестве" (1930), "Теория нервного процесса" (1936) та багато інших, які мають велике теоретичне і практичне значення [2; 6; 10].

М.В. Країнський був відомим представником енергетичної психології, зокрема, він у своїй монографії наголосив, що психічна енергія: "являє собою особливий вид загальної світової енергії й проявляється, як і у всіх фізико-хімічних процесах, у двох формах – живій і потенційній, а звідси підпорядкована відомим нам законам енергетики. Із цього погляду всі психічні явища від рефлекторних до найвищих душевних рухів, на мою думку, мають бути зведені до законів фізики і хімії. Уся нова психологія має бути побудована на законі збереження енергії" [9, с. 53]. М.В. Країнський також розробив цікаву концепцію пам'яті з точки зору психічної енергії, провів аналіз запам'ятовування, забування і вивчення особи [6].

Великий інтерес до себе привертає його програма та схема психічного дослідження душевнохворих. Ця програма спрямована на шляхи виявлення виміру індивідуально психологічних особливостей душевнохворих, дозволяє простежити розвиток та властивості більшості пізнавальних процесів душевнохворих, виявити їх ставлення до оточуючого світу, досліджує афективну сферу душевнохворих [2; 10].

За даними архівних джерел приймаючи до Вінницької лікарні увага зосереджувалася на спадковості, фізичних, матеріальних можливостях душевнохворих, враховувався розумовий розвиток, який включав психічну діяльність та загальний стан настрою й поведінки. При надходженні хворого до лікарні його неодмінно фотографували. Фотографія поміщалась в історію хвороби. Завдяки цьому зберігались характерні для хворого поза і вираз обличчя, весь

зовнішній вигляд на час вступу до лікарні. Під час його подальшого перебування на лікуванні робились повторні знімки [3; 14].

Для задоволення інтелектуальних потреб душевнохворих і службовців в лікарні була зібрана власна бібліотека і відкрито читальний зал. Бібліотека щорічно поповнювалась науковою та художньою літературою, підписувались майже всі періодичні журнали і газети. Слід відзначити, активний духовний розвиток, що проявлявся у сценічному мистецтві. Так, восени і взимку, у лікарні проводили спектаклі. За звітними результатами лікарів, саме, включення душевнохворих до гри у спектаклі, приміряння ними різних ролей, вивчення літературного матеріалу, позитивно відзначалося на їх інтелектуальній, емоційно-вольовій, мотиваційній сферах, впливала на міжособистісні стосунки, використовували з діагностичною метою [6; 16].

Питання дослідження психіки душевнохворого, структури психіатричної та психологічної допомоги у лікарні розглядались на загальних засіданнях, які проводились під керівництвом директора. Тут вирішувались всі питання, які потребували вказівок директора або з яких необхідно було порадитись з іншими ординаторами. Кожний ординатор доповідав про своє відділення. Ординатор, який вів спостереження за душевнохворим, робив про нього мотивовану доповідь і зачитував свої висновки, після чого обмін думок і заперечень набував характеру наукового обговорення. На таких же засіданнях демонструвались всі душевнохворі, що поступили до лікарні, встановлювався діагноз та відбувалась загальна консультація. Проходили наукові збори лікарів, які присвячувались читанню та дискусіям рефератів з різних питань, і, по суті, були відкритими засіданнями наукових товариств [3; 14].

У творчому надбанні ординатора лікарні Л.Ф. Якубовича ми звертаємось до наукової роботи "Праця душевнохворих Вінницької окружної лікарні і її лікувально-виховне значення", в якій описано застосування праці як лікувального засобу в умовах вільного режиму. Робота Л.Ф. Якубовича, присвячена цим питанням, містить великий пласт фактичного матеріалу щодо експериментального впровадження трудової терапії на базі психіатричної лікарні. Автор дослідив цілющий вплив праці на душевнохворих, який базувався не тільки на одній механічній стороні, що заміняла душевнохворим гімнастику, а й акцентував увагу на психічний вплив праці, який одних дисциплінував і привчав до порядку, а інших збуджував і розвивав їхні духовні здібності. Лікарня зобов'язана Л.Ф. Якубовичу у широкому запровадженні праці душевнохворих, оскільки, характерні дослідження і практичне використання знань

позитивно впливали на оптимізацію поведінки та психічну діяльність душевнохворих [2; 21].

Проблемою дослідження вивчення та організації трудової терапії на Поділлі також займався Л.Л. Дорошкевич, який впродовж 25 років, за сумісництвом, очолював сільське господарство Вінницької психіатричної лікарні. Він вважав, що праця для душевнохворих є найкращими ліками, а спостереження і вивчення душевнохворого за таких умов є природнішим і найправильнішими [6; 9].

Досліджуючи науковий доробок О.І. Ющенка, якого в 1897 році запросили у Вінницьку окружну психіатричну лікарню ординатором і прозектором, спостерігаємо за активною його науково-експериментальною діяльністю. Молодий вчений, одночасно, займається організаторською та науковою роботами – завідує відділеннями, досліджує психічну діяльність душевнохворих, розтинає трупи, вивчає їх мозок у власноруч обладнаній лабораторії. Результатом цього періоду стала в 1899 році його робота "До питання про постільне утримання душевнохворих". Узагальнюючи спостереження над 114 хворими чоловічого неспокійного відділення, він зробив висновки про велике позитивне значення постільного лікування для душевнохворих з прогресивним паралічем та аментивними станами, приділяв особливу увагу соматичному вивченню хворих (пульсу, дихання, температури та ін.) [2; 20]. О.І. Ющенко намагався розглядати психічні хвороби з матеріалістичних і гуманістичних позицій, піклувався про охорону прав і людської гідності психічно хворих, виступав за недопустимість засудження тих, хто потребує лікування [9, с. 60-61].

Незважаючи на нелегкий стан справ, колектив лікарів Вінницької окружної лікарні вжив всіх посильних заходів для того, щоб питання практичної та наукової роботи відповідали передовому досвіду тих часів. Для цього постановка лікувальної та наукової роботи у Вінницькій окружній лікарні привертала увагу ряд лікарів, спеціально відряджених до інших лікарень для вдосконалення знань і практики у роботі з душевнохворими. Так, старший ординатор Вінницької окружної лікарні А.І. Чудович протягом 3-х місяців вивчав постановку справи нагляду та лікування душевнохворих в земських психіатричних лікарнях міст Чернігова, Курська, Калуги, Рязані, Володимира, Симбірська, Самари і Саратова. Доктор медицини Д.І. Поляков був відряджений в психіатричні лікарні Кишинева, Одеси, Херсона, Єкатеринослава, Полтави, Харкова, Орла, Москви. Йому було доручено

ознайомитись з лікувальною та адміністративно-господарською діяльністю, а також з новими методами дослідження. Результатом цих відряджень стало широке застосування у Вінницькій психіатричній лікарні експериментально-психологічних методів дослідження психічної діяльності душевнохворих (по Россолімо, Бернштейну і Рибаківу) [2; 7; 16].

Персонал Вінницької психіатричної лікарні, оволодівши інформацію у таких галузях знань, як нервово-м'язова фізіологія, фізіологія органів чуття, анатомія і фізіологія головного мозку, фізична оптика і акустика, астрономія і біологія, психіатрія і неврологія, посприяло вирішенню завдань, які дозволили об'єктивніше підійти до розуміння і дослідження психічних явищ, зокрема: на основі експериментальної методології при плануванні і проведенні досліджень вивчали психічні прояви душевнохворих; використовували досягання суміжних наукових дисциплін (насамперед фізіології, анатомії) при інтерпретації отриманих результатів. Д.І. Поляков, на зібраннях подільських лікарів зауважував: "Фізіолог, який цікавиться виключно матеріальними функціями організму, лікар який має виключно ціль на основі дослідних даних лікувати пацієнта і цим припинити або полегшити його страждання, можуть без шкоди своїй справі ігнорувати питання, які торкаються психічних явищ. Вони намагаються оволодіти організмом і керувати ним на основі точного вивчення тіла і реакцій його подразнення. Тому, психолог, який поставив собі задачу вивчити виключно причинний зв'язок і характер психічних явищ, може провести важливі і цікаві розслідування, не вдаючись в розгляд матеріальних процесів в організмі. І фізіолог, і лікар, і психолог поповнюючи наші відомості про організм цілим рядом точних і цікавих фактів, у високій степені сприяють успіхам науки, їх працею вона і створюється" [9, с. 32-33]. Отже, поступове становлення психологічних та психіатричних знань у вітчизняній науці в кінці ХІХ століття, обмін досвідом, сприяло впровадженню та розширенню можливостей подільської психіатричної лікарні у психологічній та психіатричній діяльності.

Отже, на протязі ХІХ – початку ХХ століття, попри складне соціально-економічне становище, на Поділлі спостерігається науковий розвиток психологічних досліджень. Активне створення та будівництво спеціального відділення і лікарні посприяло у наданні душевнохворим професійної психологічної допомоги та дало поштовх для наукового фахового зростання працівників-доглядачів. При лікуванні душевнохворих намагались дотримуватись найбільш передових, на той час, наукових поглядів.

Складали діагностичні програми дослідження психіки душевнохворого, впроваджували застосування трудотерапії та вивчали вплив її на їх психічний та фізичний стан. Саме на базі Вінницької психіатричної лікарні, де велику увагу приділяли тілесним виявам життєдіяльності організму, дошукуючись фізіологічних механізмів поведінки, простежується природничо-наукове спрямування дослідження психіки душевнохворих, яке мало актуальне значення для подальшого розвитку подільської історії психології.

Список використаних джерел

1. Баженов Л.В. Населення Подільської губернії за першим російським переписом 1897 р. // Проблеми економічної географії Поділля: Тези доп. наук. конф. – К.-Под., 1988. – С. 140-142.
2. Библиографический указатель работ, выполненных на базе областной психиатрической больницы им. акад. А.И. Ющенко за 75 лет (1987-1972 гг.). – Винница, 1972. (Центральна наукова бібліотека. – Акт № 197 – 3. – № 5 1053-1).
3. Браиловский В.В. О структуре психоневрологической помощи в Винницком районе // Советская психоневрология – 1933. – № 4. – С. 105-107.
4. Будилова Е.А. Труды по истории русской психологической мысли. Вторая половина 19 – начало 20 века. – Москва: Наука, 2008. – 390 с.
5. Быкова Л.А. Философские и естественнонаучные основы психологии: Учеб. пособие в помощь изучающим курс. – М.: Профиздат, 1966. – 27 с.
6. Вінницький обласний державний архів. – Ф. 264. – Оп. 1. – Спр. 711.
7. Гульдман В.К. Винницкая психиатрическая лечебница и ее значение для Юго-Западного края. Очерк. – Кам'янець-Подільський., 1894.
8. Данилюк І.В. Історія психології в Україні: Західні регіони (остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття). – Київ: Либідь, 2003. – 152 с.
9. Клочко В.Л. Вінницька психоневрологічна лікарня ім. акад. О.І. Ющенка 1897-1997: Історичний нарис. – Вінниця: РВВ ВАТ "Віноблдрукарня", 1997. – 136 с.
10. Краинский Н.В. Программа и схема психического исследования душевнобольных. – Скоропечатная "Труд". –

Борисполь, 1916.

11. Кузнецов В.П. Об изменениях в центральной нервной системе. – Петербург, 1888.

12. Марцинковская Т.Д. История психологии. – М.: Академия, 2007. – 544 с.

13. Мержеевский И.П. Об условиях, благоприятствующих развитию душевных и нервных болезней в России, и о мерах, направленных к их уменьшению. – С.-Петербург: Типография М.М. Стасюлевича, 1887. – 25 с.

14. Никольский А.В. Винницкая окружная лечебница // – Никольский А. В. Психиатрические параллели (Россия и Германия). Отчет о науч. командировке в октябре-декабре 1912 года. – М., 1913. – 142 с.

15. Обзор Подольской губернии за 1888 год: Прил. ко Всеподданнейшему отчету губернатора /Подол. губ. стат. ком. – [Каменец-Подольск: Тип. Подол. губ. правл., 1888]. – 174 с.: 21 табл.

16. Останков П.А. Винницкая окружная лечебница // Обозрение психиатрии и неврологии. – Санкт-Петербург. – № 6, 8. – 1896.

17. Прусевич А. Материалы по библиографии Подолии: Медицина и гигиена. – Каменец-Подольск, 1914. – 74 с.

18. Роменец В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття: Навч. посібник / Вст. ст. В.О. Шатенка, Т.М. Титаренко. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.; іл.

19. Слободянюк П.Я., Флаксемберг А.С., Івахов П.Ю. Медицина Поділля: Монографія. – Кам'янець-Подільський: ПП "Медобори 2006", 2008. – 704 с.

20. Ющенко А.И. К вопросу о постельном содержании душевнобольных. – Отд. отт. из журнала "Русский медицинский вестник", 1901. – 30 с.

21. Якубович Л.Ф. Труд душевнобольных Винницкой окружной лечебницы и его лечебно-воспитательное значение. – Киев, 1902. – 110 с.

The article highlights the problems of research on the insane person's psychics, a historical analysis of the formation of psychological assistance in the nineteenth - early twentieth century is realized.

Key words: psychics, mentally ill, history of psychology, Podillya.

Отримано 11.03.2009